

मानव संसाधन व्यवस्थापन

डॉ. डी. बी. पाटील
डॉ. सी. आर. देवरे

उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या तृतीय वर्ष वाणिज्य वर्ग पाच व सहा या सत्रासाठी मानव संसाधन व्यवस्थापन विषयाचे नवीन जून २०२० च्या पुनर्रचित अभ्यासक्रमानुसार लिहिलेले पाठ्यपुस्तक तसेच पुणे, अमरावती, औरंगाबाद, नांदेड, नागपूर आणि शिवाजी विद्यापीठाच्या वाणिज्य विद्याशाखेच्या विद्यार्थ्यांना विशेष संदर्भ पुस्तक.

मानव संसाधन व्यवस्थापन

लेखक

डॉ. दिलीप बी. पाटील

(एम.कॉम, एम.फिल, एल.एल.बी., पीएच.डी.)

प्राचार्य

किसान विद्या प्रसारकचे

कला व विज्ञान महाविद्यालय,

बोराडी ता. शिरपूर

डॉ. चंद्रकांत आर. देवरे

(एम.कॉम, एम.फिल., पीएच.डी.)

वाणिज्य विभागप्रमुख

महात्मा गांधी शिक्षण मंडळ, कला,

शास्त्र व वाणिज्य महाविद्यालय,

चोपडा जि.जळगाव

अथर्व पब्लिकेशन्स

अथर्व पब्लिकेशन्स

मानव संसाधन व्यवस्थापन

डॉ. दिलीप बी.पाटील । डॉ. चंद्रकांत आर. देवरे

© सुरक्षित

ISBN : 978-93-95710-29-9

पुस्तक प्रकाशन क्र. १०५७

प्रकाशक व मुद्रक

युवराज भट्ट माळी

अथर्व पब्लिकेशन्स

धुळे : १७, देविदास कॉलनी, वरखेडी रोड, धुळे - ४२४ ००१.

संपर्क : ९४०५२०६२३०

जळगाव : शॉप नं. २, नक्षत्र अपार्टमेंट, शाहूनगर हौसिंग सोसायटी,
तेली समाज मंगल कार्यालयासमोर, जळगाव - ४२५००१.

संपर्क : ०२५७-२२३९६६६, ९७६४६९४७९७

ई-मेल : atharvpublications@gmail.com

वेबसाइट : www.atharvpublications.com

प्रथमावृत्ती : २२ ऑक्टोबर २०२२

अक्षरजुळवणी : अथर्व पब्लिकेशन्स

मूल्य : ३९५/-

E-Book available on

■ [amazon.in](https://www.amazon.in) ■ [GooglePlayBooks](https://www.googleplaybooks.com) ■ atharvpublications.com

ऑनलाइन पुस्तक खरेदीसाठी www.atharvpublications.com

या पुस्तकातील कोणत्याही भागाचे पुनर्निर्माण अथवा वापर इलेक्ट्रॉनिक अथवा यांत्रिकी साधनांनी - फोटोकॉपींग, रेकॉर्डिंग किंवा कोणत्याही प्रकारे माहिती साठवणुकीच्या तंत्रज्ञानातून प्रकाशकाच्या व लेखकाच्या लेखी परवानगीशिवाय करता येणार नाही. सर्व हक्क राखून ठेवले आहेत.

दोन

प्रस्तावना

मानव संसाधन व्यवस्थापन हे पुस्तक कवयित्री बहिणाबाई चौधरी उत्तर महाराष्ट्र विद्यापीठाच्या तृतीय वर्ष बी.कॉम. पाच व सहा सत्राच्या वाणिज्य आणि व्यवस्थापन विद्याशाखा अंतर्गत पुनर्रचित अभ्यासक्रमानुसार मराठी माध्यमातून लिहिलेले पाठ्यपुस्तक आपल्या हाती देतांना आनंद होत आहे

प्रस्तुत पुस्तकात मानव संसाधन व्यवस्थापनाची ओळख यात मानव संसाधन व्यवस्थापनाची संकल्पना व व्याख्या, वैशिष्ट्ये, उद्देश, कार्य, व्याप्ती आणि मानव संसाधन विकास, मानव संसाधन व्यवस्थापन, मानव संसाधन पध्दती, मानव संसाधन व्यवस्थापन आणि कर्मचारी व्यवस्थापन यातील फरक, मानव संसाधनाचे गुण आणि भूमिका, मानव संसाधना पुढील आव्हाने मानव संसाधन व्यवस्थापन-मानव संसाधन नियोजन संकल्पना, मानव संसाधन नियोजनाचे घटक, मानव संसाधन नियोजनाचे फायदे आणि मर्यादा, मानव संसाधन नियोजनाच्या प्रक्रिया, मानव संसाधन नियोजनाचे वाढते महत्त्व, मानव संसाधन नियोजनाचे प्रकार, कार्य विश्लेषण आणि कार्यरचना, विश्लेषणाचे महत्त्व, साधने, कार्यविश्लेषण प्रक्रिया, कार्यरचना, कार्याचे वर्णन लिहा, कार्य विशेषीकरण, कार्यरचना. भरती-अर्थ, व्याख्या, उद्देश, महत्त्व, भरतीचे धोरण, भरती करित असतांना परिणाम करणारे घटक, केंद्रित आणि विकेंद्रित भरती, भरतीचे मार्ग, ई-भरती, मानवी खरेदी, बहिर्गत मार्ग, ई- भरती, निवड- अर्थ, व्याख्या, महत्त्व, निवडीचे धोरण आणि निवड प्रक्रिया/पध्दत, निवडीवर परिणाम करणारे घटक, निवड पद्धतीचे मूल्यमापन, ई-निवड नेमणूक आणि परिचय-अर्थ, नेमणुकीची व्याख्या, नेमणुकीच्या समस्या, परिणामकारक नेमणुकीची साधने, परिचय - अर्थ, व्याख्या, उद्देश, स्वरूप, परिचयाचे महत्त्व, ई- नेमणूक कर्मचारी प्रशिक्षण - अर्थ, व्याख्या, प्रशिक्षण, शिक्षण आणि विकास यातील फरक, वैशिष्ट्ये, उद्देश, गरज आणि महत्त्व, प्रशिक्षण धोरण, कामावरील प्रशिक्षण, कामा बाहेरील प्रशिक्षण,

प्रशिक्षणाच्या पद्धती, प्रशिक्षणाचे प्रकार, व्यवस्थापन विकास, अर्थ, व्यवस्थापन विकासाची व्याख्या, उद्देश, गरज, महत्त्व, व्यवस्थापन विकास पद्धती, व्यवस्थापन विकास कार्यक्रमातील समस्या, भारतीय व्यवस्थापकाचे प्रशिक्षण आणि विकास, कर्मचारी तक्रारी, अर्थ, व्याख्या, तक्रारीची कारणे, तक्रारी हाताळण्याचे महत्त्व, तक्रार निवारण यंत्रणा, कर्मचारी शिस्त - अर्थ, व्याख्या, वैशिष्ट्ये, ध्येय, उद्देश, महत्त्व, शिस्त राखण्याचे तत्त्व, शिस्तप्रिय पद्धती आणि मानव संसाधन विकासात शिस्त ठेवणे यातील फरक, कर्मचारी कार्यसिध्दी, मूल्यमापन अर्थ, व्याख्या, वैशिष्ट्ये, उद्देश आणि महत्त्व, कार्यसिध्दी मूल्यमापनाच्या प्रक्रिया आणि पद्धती, कार्यसिध्दी मूल्यमापनाच्या समस्या, प्रभावी मूल्यमापन करून देण्यासाठी, मानव संसाधनातील नवीन बदल, मानवी संसाधनाचे लेखांकन, मानव संसाधन विकास अंकेक्षण कार्य जीवनाची गुणवत्ता, ज्ञान व्यवस्थापन, उद्योजकता विकास, विकास गुणवत्ता चेतना, विकसित करणे, मानव भांडवल याबाबत स्पष्टीकरण करण्यात आलेले आहे.

प्रस्तुत पुस्तक वाणिज्य आणि व्यवस्थापन विद्याशाखेच्या विद्यार्थ्यांना उपयुक्त होईल अशी आम्हाला खात्री वाटते. तसेच हे पुस्तक विद्यार्थी आणि संबंधित शिक्षकांनादेखील अधिक उपयुक्त होईल या दृष्टिकोनातून प्रयत्न करून आपल्या हाती देत आहोत. या पुस्तकाविषयी आपल्या सूचना, प्रतिक्रिया आम्हाला अवश्य कळवाव्यात, त्यांचे स्वागत होईल.

हे पुस्तक अथर्व पब्लिकेशन्स जळगाव यांनी प्रकाशित केले त्याबद्दल आम्ही श्री. युवराज माळी यांचे ऋणी आहोत. प्रस्तुत पुस्तकाच्या लिखाण कामात प्रोत्साहन व मार्गदर्शन केले त्याबद्दल आम्ही प्राचार्य डॉ.पी.आर.चौधरी (माजी अधिष्ठाता वाणिज्य व व्यवस्थापन विद्याशाखा, उ.म.वि.जळगाव) धनाजी नाना चौधरी आर्ट्स, कॉमर्स आणि सायन्स कॉलेज, फैजपूर व डॉ.अरविंद चौधरी, माजी व्यवस्थापन समिती सदस्य, उमवि जळगाव तसेच मित्र परिवार यांचे सदैव ऋणी आहोत.

लेखक

अनुक्रमणिका

प्रकरण १

मानव संसाधन व्यवस्थापन	११
१.० मानव संसाधन व्यवस्थापन ओळख	
१.२ मानव संसाधन व्यवस्थापनाची वैशिष्ट्ये	
१.३ मानव संसाधन व्यवस्थापनेची उद्दिष्टे	
१.४ मानव संसाधन व्यवस्थापनेचे कार्य	
१.५ मानव संसाधन व्यवस्थापनाची व्याप्ती	
१.६ मानव संसाधन विकास	
१.७ मानव संसाधन व्यवस्थापनाचे महत्त्व	
१.८ मानव संसाधन पध्दती	
१.९ मानव संसाधन व्यवस्थापन आणि कर्मचारी व्यवस्थापन यातील फरक	
१.१० मानव संसाधन व्यवस्थापनाचे गुण	
१.११ मानव संसाधन व्यवस्थापनाची भूमिका	
१.१२ मानव संसाधन व्यवस्थापने पुढील आव्हाने	

प्रकरण २

मानव संसाधन नियोजन	४३
२.० प्रस्तावना	
२.१ मानव संसाधन नियोजन संकल्पना	
२.२ मानव संसाधन नियोजनाची उद्दिष्टे	
२.३ मानव संसाधन नियोजनाचे घटक	
२.४ मानव संसाधन नियोजनाचे फायदे	
२.५ मानव संसाधन नियोजनाच्या मर्यादा	
२.६ मानव संसाधन नियोजनाच्या प्रक्रिया	
२.७ मानव संसाधन नियोजनाचे वाढते महत्त्व	
२.८ मानव संसाधन नियोजनाचे प्रकार	

प्रकरण ३

कार्य विश्लेषण आणि रचना ६१

- ३.० प्रस्तावना
- ३.१ कार्य विश्लेषणाची व्याख्या
- ३.२ कार्य विश्लेषणाचे महत्त्व
- ३.३ कार्य विश्लेषणाची साधने
- ३.४ कार्यविश्लेषण प्रक्रिया
- ३.५ कार्य वर्णन
- ३.६ कार्याचे विश्लेषण लिहा
- ३.७ कार्य विशेषीकरण
- ३.८ कार्यरचना

प्रकरण ४

भरती ७४

- ४.० प्रास्ताविक
- ४.१ भरती- अर्थ आणि व्याख्या
- ४.२ भरतीचे उद्देश आणि महत्त्व
- ४.३ भरती धोरण
- ४.४ भरती धोरणावर परिणाम करणारे घटक
- ४.५ भरतीचे स्रोत
- ४.६ केंद्रीत आणि विकेंद्रीत भरती
- ४.७ मनुष्यबळ खरेदी / मानवी खरेदी
- ४.८ ई- भरती

प्रकरण ५

निवड ८९

- ५.० प्रास्ताविक
- ५.१ निवड - अर्थ आणि व्याख्या
- ५.२ निवड प्रक्रियेचे महत्त्व
- ५.३ निवड प्रक्रिया
- ५.४ निवड प्रक्रियेचे मूल्यमापन
- ५.५ निवडीवर परिणाम करणारे घटक
- ५.६ ई- निवड

प्रकरण ६

नेमणूक आणि परिचय १०१

- ६.० प्रस्तावना
- ६.१ नेमणूक अर्थ
- ६.२ नेमणुकीच्या समस्या
- ६.३ परिणामकारक नेमणुकीची साधने
- ६.४ परिचय अर्थ, व्याख्या
- ६.५ परिचयाचे उद्देश
- ६.६ परिचयाचे स्वरूप
- ६.७ परिचयाचे महत्त्व
- ६.८ ई-नेमणूक

प्रकरण ७

कर्मचारी प्रशिक्षण ११४

- ७.० प्रास्ताविक
- ७.१ प्रशिक्षण-अर्थ आणि व्याख्या
- ७.२ प्रशिक्षण, शिक्षण आणि विकास यातील फरक
- ७.३ प्रशिक्षणाची वैशिष्ट्ये
- ७.४ प्रशिक्षणाची उद्दिष्ट्ये
- ७.५ प्रशिक्षणाची आवश्यकता
- ७.६ प्रशिक्षणाचे महत्त्व
- ७.७ प्रशिक्षणाच्या पध्दती
- ७.८ प्रशिक्षणाचे प्रकार

प्रकरण ८

व्यवस्थापन विकास १३३

- ८.० प्रस्तावना
- ८.१ व्यवस्थापन विकास अर्थ
- ८.२ व्यवस्थापन विकासाची व्याख्या
- ८.३ व्यवस्थापन विकास उद्देश
- ८.४ व्यवस्थापन विकास गरज
- ८.५ व्यवस्थापन विकासाचे महत्त्व कार्यक्रम
- ८.६ व्यवस्थापन विकास पद्धती

- ८.७ व्यवस्थापन विकास कार्यक्रमातील समस्या
८.८ भारताच्या संदर्भात व्यवस्थापन प्रशिक्षण आणि विकास

प्रकरण ९

कर्मचाऱ्यांच्या तक्रारी	१५४
९.० प्रस्तावना	
९.१ अर्थ व व्याख्या	
९.२ तक्रारीची कारणे	
९.३ तक्रारी हाताळण्याचे महत्त्व	
९.४ तक्रारी हाताळण्याची तत्वे	
९.५. तक्रार निवारण यंत्रणा	

प्रकरण १०

कर्मचारी शिस्त	१६६
१०.० प्रस्तावना	
१०.१ कर्मचारी शिस्त, अर्थ व व्याख्या	
१०.२ कर्मचारी शिस्त वैशिष्ट्ये	
१०.३ कर्मचारी शिस्त ध्येय	
१०.४ कर्मचारी शिस्तीचे उद्देश	
१०.५ कर्मचारी शिस्तीचे महत्त्व	
१०.६ शिस्त राखण्याचे तत्त्व	
१०.७ शिस्त प्रक्रिया आणि शिस्त राखण्यात मानव संसाधन व्यवस्थापकाची भूमिका	

प्रकरण ११

कर्मचारी कार्यसिध्दी मूल्यमापन	१८३
११.० प्रस्तावना	
११.१ कर्मचारी कार्यसिध्दी मूल्यमापन अर्थ	
११.२ कर्मचारी कार्यसिध्दी मूल्यमापन वैशिष्ट्ये	
११.३ कर्मचारी कार्यसिध्दी मूल्यमापन उद्देश	
११.४ कर्मचारी कार्यसिध्दी मूल्यमापनाचे महत्त्व	
११.५ कार्यसिध्दी मूल्यमापनाच्या प्रक्रिया	
११.६ कार्यसिध्दी मूल्यमापनाच्या पध्दती	

- ११.७ कार्यसिध्दी मूल्यमापनाच्या समस्या
११.८ प्रभावी मूल्यामापन करुन देण्यासाठी

प्रकरण १२

- मानवी संसाधनातील नवीन बदल २०१
- १२.० प्रस्तावना
- १२.१ मानव संसाधनाचे लेखांकन
- १२.२ मानव संसाधन विकास अंकेक्षण
- १२.३ कार्य जीवनाचे गुणवत्ता
- १२.४ ज्ञान व्यवस्थापन
- १२.५ उद्योजकता विकास
- १२.६ विकास गुणवत्ता चेतना
- १२.७ मानवी भांडवल : अर्थ

- संदर्भसूची २३२

(F.Y.B.Com) प्रथम वर्ष वाणिज्य क्रमिक पुस्तके

आता ई-बुक स्वरूपातही
अथर्वची सर्व पुस्तके उपलब्ध...

- ▶ pejbook.com
- ▶ amazon.com
- ▶ Google Play Books
- ▶ atharvapublications.com

अथर्व पब्लिकेशन्स

ऑनलाईन पुस्तक खरेदीकरिता...

www.atharvapublications.com

ISBN 978-81-937110-29-9

9 789371 102990

₹ 395/-

180